

Resimleri ve haşiyeleri
bitmiştir.

metre genişliğindeki geçit batıya doğru 3,50 metre devam ettikten sonra istikametini değiştirerek kuzeye doğru döner ve burada sarnıç tabanının 3 metre yüksekliğinde sonradan yapılmış bir sesed duvarı ile birleşir. İşte eski ve yeni literatürlerde Marya Dükena'nın zevci Mihail Glavaş Tarhoniotis'in na'sını gömdüğü yer burasıdır. Son zamanlarda temizlik bahanesiyle açılan delikten dökülen müzahafatla bu mahal doldurulmaktadır.

Fethye sarnıcı

Camiden bahis ederken yanındaki sarnıçtan da bahis etmek yerinde bir iş olur. Büyük şehirlerde gerek kaynaklardan ve gerek sair suretlerle su tedarikine ne derece önem verildiği bilinen bir gerçektir. Bizantiyon gibi daima düşman tecavüzüne uğramak ve dışarıdan isale edilen su yollarının tahrib edilmek karşısında kesretle sarnıçlar tesisine zaruret görülmekte idi. Bu itibarla saraylarda, resmî ve hususî büyük binalarda ve her kilisenin civarında birer sarnıç tesis ve inşa etmek âdet ve anane halini almıştı. Meselâ ^{yukarıda söylediğimiz gibi} Laleli'de Bodrum camii diye anılan Mireleon, ~~Manatya'da İbrahim İlyas bey camii adını alan~~ Aya Studyon, ~~Cibali'de~~ Aya Teodosiya ile Aya İrini kiliselerinin birer sarnıcı vardı. Binbirdirek ~~ve Yerebatan~~ sarnıçlarının da muazzam birer sarayın subasman kısımlarını teşkil ettiğini mâlûlumdur. Karagümrük'te hâlen içinde Stadyon tesis olunan Bizansın en eski ve üstü açık sarnıcının arka tarafında bulunan üzeri kapalı sarnıç da Bizans büyüklerinden Aetius isminde birinin sarayının bodrumunu teşkil ederdi. Bütün bu sarnıçlar, şehir haricinden gelen sularla veya damlardan akan yağmur sularıyla dolarlardı.

Bâhis konumuzu teşkil eden sarnıç da Pammakaristos kilisesine ait bir sarnıç olup absid arkasında ve seddin altında

ettigine göre, patrik Diyonisiyos ⁺patrkhaneden avlusu içinde bu müstemilâtin batı kısmını inşa ettirmiş, ve ~~altı~~ altı üstlü dörder hücre ile bir de ^{inşaat için} ahur yaptırmıştır. Patriklerin ^{ak atlarına} binmesine mahsus atlar da beslenirdi. Yalnız Diyonises'un ikinci patrikliği esnasında yaşı çok ilerlemiş olduğu için ata binemez olmuş ve kilise işleri için bir yere gitmek icab ettiği zaman yaya gidip gelir gelirmiş.. 1555 de Manastır, sağlam bir ihata divarı içine alınmış ve burası adeta mahfuz bir kale haline sokulmuştur. Yene aynı müellif, patrikhanenin civarında gayet güzel iki kasır ile bir furun ve bir de değirmen yapıldığından bahis eder.

Görülüyorki , 1591 e kadar 138 yıl patrikhane olarak kullanılan Pammakaristos, ⁽⁺⁾ zaman zaman tadiller, ilâveler görmüştür. Fakat , müelliflerin bahis ettikleri zaviye, kasır gibi şeylerden zamanımıza kadar bir şey kalmamıştır. Hiç şüphesiz bunlar, kiliseler gibi itina ile inşa edilmiş binalar gibi ~~metin yapılarından~~ deyillerdi. Hatta cesim bloklarla vücuda getirilmiş olan mabedlerin bile hava tesiri ve yersarsıntıları gibi tabiat hadiseleri karşısında ne hale gelmiş olduklarını izaha hacet yoktur,.

(42 A, 42 B) ye geçiniz.

Fethiye sarnıcı

43

Fethiyeden bahis ederken buradaki sarnıçta

+ Hadikatülcevamidən şu malûmata tesadüf olunur :

(camii mezbur kiliseden münkalıptır. Hini fetihtə ibka olunan kiliselerden olup 1000 tarihinde vuku'bulan bir niza' üzerine yedlerinden ahzolunarak Sultani zaman Mürad Hanı salis Hazretleri camii şerife tebdil eylemiştir. Vazaifi Ayasofyayı kebir hariminde vakı türbesinde verilir ve havlısında Sadriazamı vakıt bulunan Sinan Paşanın bir medresesi vardır; ve iç kapısı ittisalindeki çeşme ile bab harici fevkındaki Âli mekteb Maktul İbrahim Paşanın damadı ve Kethüdayı Sadrali olan maktul Kethüda Bey Mehmed Ağanındır. Mahallesi vardır.

İnceleme sıralarında rastlanan önemli bir durum :

Pammakaristos Manastırı hakkında gerek eski ve gerek yeni literatürlerde ve hatta plan ve rölövesini yapan Ebersold ve Thiers gibi maruf âlimlerin telifatında dahi binanın bir sarnıç üzerine yükseldiğinden asla bahsedilmemiştir.

Bu küçük kitabın vücade getirilmesi için yapılan incelemeler esnasında göçmüş döşemenin yardımıyla Pammakaristos'un büyük bir sarnıç üzerine inşa edilmiş olduğu görülmüştür. Asırlardan beri kendini gizlemiş olan bu sarnıçın oldukça müşkül şartlarla içine girilmiş plan ve ^{resim} rölöveleri yapılmıştır. (Lev. No.) Mimarî tarihî müntesipleriyle Bizantinologların pek yerinde olarak ilgisini celbedecek olan bu mevzuun en önemli ciheti de bugün üzerindeki merkezî bina dediğimiz ilk yapının ne kadar sâha işgal ettiğini meydana koymak itibarıyla mühim bir Argument teşkil etmiş olmasıdır. Bundan böyle sarnıçın ana duvarları dışını aşan kuzey ve güney galeriyleleleriyle Eksonarteksin muahhar devirlerde yapılmış olduğuna tereddüde mahal kalmamıştır.

Pammakaristos'un kâin bulunduğu mevkin ^{ve çevresinin} arzettiği hususiyetlere göre dinî bir site olduğunu kabul etmek lâzımdır. Bidayette sitenin suya olan ihtiyacını temin için merkezî bir yerde inşa edilen bu sarnıç sonraları bu sitenin en önemli merkezî oluşu ve tepenin de silüetinin en tesirli yeri bulunuşu hasebiyle Pammakaristos'un aynı yere yapılması düşünülmüş ve bina bu sarnıçın üzerine inşa edilmiştir. İşte Pammakaristos sarnıçının rasyonel ve bilinen Bizans sarnıçlarından farklı oluşu binanın sîtatique ~~xx~~ sıhhatini temin için bilâhare tâdil edilmiş olması ve esas kubbeyi taşıyan

ayakların altına rastlayan kısımların temamiyle duvarla örülmüş olmasından meydana gelmektedir.

Netekim sarnıca (Fig. 28) resimde de sarnıca görüldüğü vechile kuzey duvarında sonradan doldurulmuş olan bir pencere yerinin mevcut olması, sarnıcın, tepenin bu hakim yerinde inşa edilmiş olduğunu ve bilâhare kilise ve müstemilâtının inşası sırasında zeminin düzlenmiş ve tevsi edilmiş bulunduğunu tahminde hata mutesavver değildir. olunabilir.

Sarnıç, n bidayette müstatil bir plan arzette ise de yukarıda zikrolunduğu gibi esas kubbe, tam sarnıcın merkezin üzerine gelecek şekilde inşa olunmuş ve bu kubbeyi taşıyan payelerin oturacağı yerlerin altı sonradan duvarla örülmüştür. O şekilde ki, kubbeden ve diğer inşaat kısımlarından gelen şakulî yükler, sarnıcın temeline kadar duvar içinde inkit'asız intişar eder. Sarnıcın tonozları ise yalnız kilisenin döşemesini taşır.

Sarnıcın bugünkü hali rekonstrüksiyon plânında mevcuttur. (Lev. No.) 14 adet narin sütun üzerine doğu ve batı istikametinde atılmış kemerlerin üzerine İranî tarzda (sırf kalıp tasarrufu için) yâni tuğla sıraları aynı müstevi içinde olmayup biri biri üzerine yaslanırcasına) örülmüştür. Sütunların, biribirinden kutur ve irtifa farkları gözönünde tutulursa bunları gelişi güzel bina bakiyelerinden toplanup getirilmiş kanaatine varılır. Keza aynı şeyi sütun başlıkları içinde söyleyebiliriz. Bunların içlerinde düz, haçlı ve akant yapraklı olanları vardır. Apsidin altına tesadüf eden sütunların kaideleri su sathı seviyesindedir. Bu da sarnıcın tabanının kademeli olduğunu hatıra getirir. Ziyâ bugün diğer kısımlarda sarnıcın derinliğini dakik surette takdir etmek dibindeki teressubat yüzünden imkânsızdır. layın

Sütun başlıklarının aynı seviyede olmaması yüzünden meydana gelen aksaklık, başlıktan kemer başlangıcına kadar örülmüş olan uzunlu kısımlı tuğla pilpayelerle bertaraf edilmiştir. (Res. 27)

Eşsonarteksdeki kuyu bileziği sarnıcın üstüne tesadüf eder. (F. 8) Sarnıç su sızdırmayan kalın bir sıva ile sıvanmıştır. Beden duvarlarının kalınlığını ölçmek kabil değildir. Fakat dehlize geçit vermek için yırtılan duvar kalınlığının bir buçuk metro olduğuna bakılırsa bu hususta salim bir fikir elde etmek mümkündür ve bir buçuk metro kalınlık da umumiyetle Bizans sarnıçlarında kabul edilen bir ölçüdür.

Merkezî nefin altına tesadüf eden tulânî kısımda karşılıklı dörder ve ~~zabit~~ kısımda dahi birer sütun vardır ki bu suretle sütunların sayısı onu bulur. Bu kısmın üzeri tonozla örtülü olup bunlar da kemerlere oturmaktadır. Kemerler, kalın harçla derzlenmiş tam nısıf daire ~~olur.~~ ^{teskiledip} kısa bir pilpayeye basmaktadır. Bütün bu konstrüksiyon da basit motifli bir direk başlığı vasıtasıyla narin sütunlara basar. Sarnıcın eni 9,60 ; boyu da 13,70 ; tabandan tonozla kadar yüksekliği de 5,50 kadardır. Direkler arasındaki mesafe 2 metre olup direk gövdelerinin kalınlığı 0,50 ve yerden başlığa kadar olan yükseklikleri de 2,80 dir.

Paraklesiyonun merkezî kubbesinin altında başlayan bir metre genişliğindeki geçit ^{batıya} ~~garbe~~ doğru 3,50 metre devam ettikten sonra istikametini değiştirerek ^{Kuzeye} ~~şimale~~ doğru döner ve burada sarnıç tabanının 3 metre yüksekliğinde sonradan yapılmış bir sed duvar ile hirleşir. İşte eski ve yeni literatürlerde Marya Dükenâ'nın zevci Mihail Glavas Tarhoniotis'in na'sını ⁿ gömdürdüğü yer burasıdır. Son zamanlarda temizlik bahanesiyle açılan delikten dökülen müzahrafatla bu mahal doldurulmaktadır.

Emiden bahis ederken yanındaki sarnıçtan da bahis etmek yerinde bir iş olur. Büyük şehirlerde gerek kaynaklardan ve gerek sair suretlerle su tedariğine ne derece önem verildiği bilinen bir gerçektir. Bizantiyon gibi daima düşman tecavüzüne ugramak ve dışardan isale edilen su yollarının tahrib edilmek karşısında kesretle sarnıçlar tesisine zaruret görülmekte idi. Bu itibarla saraylarda, resmi ve hususi büyük binalarda ve her kilisenin civarında birer sarnıç tesis ve inşa etmek adet ^{ve anane} halini almıştı. Meselâ, Laleli'de Bodrum camii diye anılan Mireleon, Samatya'da İmrahor İlyas bey camii adını alan Aya Studyon, Cibali'de Aya Teodosya ile Aya İrini kiliselerinin birer sarnıcı vardı. Binbirdirek ve Yerebatan sarnıçlarının da muazzam birer sarayın subasman kısımlarını teşkil ettikleri mâlûmdur. Kragümrük'te halen içinde S stadyon tesis olunan Bizansın en eski ve üstü açık sarnıcının arka tarafında bulunan üzeri kapalı sarnıç ta Bizans büyüklerinden Aetius isminde birinin sarayının bodrumunu teşkil ederdi. Bütün bu sarnıçlar, şehir haricinden gelen sularla veya damlardan akan yağmur sularile dolatıldılar.

Bahis konumuzu teşkil eden sarnıç ta Pammakaristos kilisesine ait bir sarnıç olup absid arkasında ve seddin altında bulunmaktadır. Sarnıçın uzunluğu 21, eni de 6 metrodur. İki sıralı olmak üzere içindeki direklerin sayısı 14 tanedir. Sütunlar, muhtelif kutur ve

yükseklikte ve taşımakta oldukları başlıklar da iyonik, dorik nizamındadırlar. Sırca seddeki delikten girilir. Zemini toprak ve taşlarla örtülmüş olup müzehrefa sütun başlıklarına kadar yükselmekte idi. Vakı olan recamız üzerine Fatih Kazasının çalışkan kaymakamı Rüştü ^{Ülgen} tarafından Nisan 1947 de verilen bir emir üzerine sarnıç temizlenmiştir.

Bu sarnıcın plan ve relevelerini yapan Dr. Ph. Forchheimer, Dr. Y. Strzygowski (23) ihata dıvarlarının ovaya bakan yüzünde kontrforlarla takviye edildiğini, pencerelerin eksik ve köşelerin hafifce yuvarlak olup sıva tabakalarının kubbe kasnağına kadar devam ettiğini kaydeder

+ + +

Aya Yani Vaptisti En Trulo kilisesi

Patrikhanenin Sent Apotr yani Havariler kilisesinden kadın manastırı olan Pammakaristos'a nakli sırasında rahibelerin civardaki Aya Yani kilisesine yerleştirildiklerini yukarda zikir etmiştik.

Bu kilise Pammakaristos'a hemen ikiyüz metro kadar bir mesafededir. XVI cı asır vezirlerinden olan Siyavuş Paşanın damadı Hiramî Ahmed Paşa tarafından camilige çevrilmiştir. Bu harap caminin eski bir Bizans kilisesi olduğunu ve Aya Prodromos İyovanis En Trullo

Bundan başka paraklesyonun dışında absidin hemen önünde ağzı kapalı bir küçük sarnıç daha vardır. Yine binanın şarkına tesadüf eden set divarına mesnet teşkil eden bir küçük sarnıç daha vardır ki bununla stenin sarnıç adedi dördü bulur.

(Res. 29)

adını taşıdığı kesin olarak bilinmekte isede kimin tarafından ve ne zaman yapılmış olduğu mâlûm deyildir. (24)
 Planı mustatıl şeklinde olan bu bina, küçük makyasta ve yunan salibi üzerine inşa edilmiştir. (25) Doğu tarafında da bir narteksi ihtiva etmektedir. Bu salibin ortası yani nef kısmı yüksek kasnaklı ve etrafı pencereleli bir kubbe ile örtülmüştür. Cami olduktan sonra kubbeyi taşıyan kemerlerin altındaki dört sütun kaldırılmış ve bu kemerler tahta mesnedlere bindirilmiştir. Cami uzun yıllar bakımsız kaldığından çok harap bir hale gelmiştir. Bilhassa narteks kısmı göçmüş ve yan divarlar da maalesef kısmen yıkılmıştır. Kubbesinin üstü kiremidle örtülmüş, kasnagi çevreleyen sekiz pencereden üçü sonradan taşla örülmüştür. (Res. 31).

Pspatis'in, 711 tarihine kadar saltanat süren Kesik burunlu Jüstiniyen'in 227 piskoposun burada kurulan sinoda iştirak ettiklerine dair Françez ile onur eserini iktibas edenlerin hataya düşdüklerini, çünkü burada bu küçük kilisenin 100 kişiden fazla insan istiaab etmeyeceğini söyler ve belki de Françez'in beşinci ve altıncı sinodun toplandığı yerin kubbe manasına gelen trulo nun mürüru zamanla harap ve munderis olan bir saray olması ihtimalinden bahis eder.

İstanbul Kiliselerinin birkaçı müstesna, diğerlerinin banileri ve inşa tarihleri kat'î surette bilinemez. Eski ve yeni müelifler iddialarını bir vesikaya ibtina ettiremedikleri için yürüttükleri mütalâa ve mülâhazalar indi ve farazı olmaktan öte^{ye} geçemezler.

İstanbul Kiliselerinin birkaçı müs-
tesna diğerlerinin banileri ve inşa
tarihleri kat'i surette bilinemez.
Eski ve yeni müelifler iddialarını
bir vesikaya ibtina ettiremedikleri
için yürüttükleri mütalâa ve mülâ-
hazalar indı ve farazı olmaktan öte
geçemezler.

ve bu teşekküllerin tarih ve sanat
namına yabancı kurulların da müzahe-
retlerini sağlamarı

Velhasıl, sonzemanlarda mukadderatı Fethiye'ye bağlı kalmış olan ve tip itibarile XII ci yüz yıla aid olması melhuz bulunan bu harab mabed, eger kısa bir zemandanda imdadına yetişilp onarılmazsa mahıv ve mnderis olacağı muhakkak gibidir. Yurd içinde bütün geçmiş medeniyet eserlerini onarma ve muhafazayı Őıar edinen Cümhuriyet Hkmetimizin bu binayı da mahıvdan kurtaracağı Şüphesiz olmakla beraber Devlet hazinesine aid ödeneklerle başa çıkılamayacak kadar sayısı çok olan bu kabil İstanbul'daki harap eserlerin, İstanbulu Sevenler Kurumu veya Abideleri Koruma Kurulları gibi *zel* teşekküllerin de onarım işlerine iştrk etmeleri temennisinde bulunmak yerinde bir istek olur, kanaatindeyiz.

ve bu teşekküllerin tarih ve sanat
namına yabancı kurulların da müzahe-
retlerini sağlamarı

Boğaziçi Üniversitesi

Arşiv ve Dokümantasyon Merkezi

Kişisel Arşivlere İstanbul'da Bilim, Kültür ve Eğitim Tanıtı

Aziz Ogan Koleksiyonu

OGNIST0601701